

onze eigen werkingsprincipes erkennen en zoeken naar manieren om deze grenzen te doorbreken. Kan het sociaal werk nog veel langer blijven vasthouden aan de claim van de 'vrijwillige hulpverlening' als voorwerp van 'vrije en rationele keuze'? Op basis van ons onderzoek rond thuisloosheid hebben we hierbij onze twijfels. Veeleer dient het recht op dienstverlening vertaald te worden in een zoeken naar mogelijkheden om de eigen probleemperceptie van de cliënt in naam van diens principiële vrijheid en waardigheid tot aanknopingspunt te maken van betrokkenheid en engagement. Diens weerstanden tegen wat de samenleving aan hulp biedt gelden dan eerder als aanzet tot gesprek en structurele bevraging dan als alibi tot uitsluiting in naam van de vrijwilligheid.

Referenties

- CINGOLANI, J. (1984), Social conflict perspective on work with involuntary clients. *Social Work*, 29(5), 442-446.
- DE JONG, P. & BERG, I.K. (2001). Co-constructing cooperation with mandated clients. *Social Work*, 46(4), 361-374.
- IFSW. (2005). *Ethics in Social Work, Statement of Principles*. Retrieved January 12, 2012, from: <http://www.ifsw.org>
- MAESELE, T. (2012), *From charity to welfare rights? A study of social care practices*. Ghent: Ghent University.
- NEIRINCKX, P.M. (1989). *Armoede achter slot en grendel? Op weg naar een decriminalisering of depenalisering van de landloperij*. Brussels: Koning Boudewijnstichting/vereniging der Vlaamse Ont-haaltehuizen/Associations des Maisons D'acceuil.
- PARSELL, C. & PARSELL, M. (2012), Homelessness as a choice. *Housing, Theory and Society*, iFirst 1-15.
- ROONEY, R.H. (2009), *Strategies for work with involuntary clients*. New York/Chichester/West Sussex: Columbia University Press.
- SMITH, M., GALLAGHER, M., WOSU, H., STEWAERT, J., CREE, V.E., HUNTER, S., EVANS, S., MONTGOMERY, C. HOLIDAY, S. & WILKINSON, H. (2011) Engaging with involuntary service users in social work: Findings from a knowledge exchange project. *British Journal of Social Work*, doi: 10.1093/bjsw/bcr162
- SNYDER, C.M. & ANDERSON, S.A. (2009), An examination of mandated versus voluntary referral as a determinant of clinical outcome. *Journal of Marital and Family Therapy* 35(3), 278-292.
- VAN MENXEL, G., LESCRUAUWAT, D. & PARYS, I. (2004), *Verbinding verbroken. Thuisloosheid en algemeen welzijnswerk*. Berchem: Steunpunt Algemeen Wel-zijnswerk.

JEUGDRECHT EN JEUGDHULP / JUVENILE JUSTICE AND YOUTH CARE

De instroom in de bijzondere jeugdzorg

Een mixed-methods analyse van de besluitvormingspraktijken in de comités voor bijzondere jeugdzorg.

Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van doctor in de Criminologische Wetenschappen. KU Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Academiejaar 2012-2013

Eva Nouwen^a

^a Postdoctoraal onderzoeker, Leuven Instituut voor Criminologie (LINC), KU Leuven, (Corresp.: Eva.Nouwen@law.kuleuven.be).

Probleemstelling

De instroom in de Bijzondere Jeugdzorg (BJZ) neemt de laatste jaren toe. Er zijn ook aanwijzingen dat de populatie veranderd is doorheen de jaren.

De mogelijke oorzaken hiervoor zijn divers, maar omwille van de toegangspoort tot de BJZ heeft het tot stand komen van de instroom in belangrijke mate te maken met de besluitvormingspraktijken van de poortwachters of 'gatekeepers'. Zij bepalen of een aangemelde jongere voldoet aan de wettelijk bepaalde instroomcriteria, hebben hierbij een aanzienlijke discretionaire ruimte en beslissen zo welke jongeren instromen. Inzicht verwerven in het fenomeen van de instroom start zo bij het inzicht verwerven in de besluitvorming van de gatekeepers. In concreto werd in het onderzoek op zoek gegaan naar de manier waarop het begrip 'problematische opvoedingssituatie' (POS) vorm krijgt in de praktijken van de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg (CBJ). Immers, de CBJ's dienen hun professionaliteit aan te wenden om het brede POS-begrip toe te passen op concrete aanmeldingen.

Theorie

De theoretische basis voor het onderzoek werd gevonden in 'naturalistic decision making', een theorie over de besluitvorming van experts in natuurlijke settings, waarin de beslissingen snel dienen te gebeuren en belangrijke consequenties hebben voor de betrokkenen. De theorie stelt dat men doorheen expertise een mentaal model opbouwt dat het mogelijk maakt om op basis van een beperkt aantal factoren snel goede beslissingen te nemen. Onderzoek naar besluitvorming gaat dan op zoek naar de inhoud van dergelijke mentale modellen zodat begrepen kan worden aan welke kenmerken van de situatie betekenis gegeven wordt. Op basis van deze theorie en het bestaande onderzoek naar initiële besluitvorming in de jeugdzorg werden twee onderzoeksvragen gedistilleerd.

1. Welke situatie-, aanmelder-, en overige besluitvormerkenmerken beïnvloeden de beslissing tot instroom in de aanmeldingsfase door de sociale diensten voor vrijwillige hulpverlening bij de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg?
2. Waaruit bestaat het gedeeld mentaal model op basis waarvan de sociale diensten voor vrijwillige hulpverlening bij de Comités voor Bijzondere Jeugdzorg het POS-begrip operationaliseren bij de beslissing tot instroom in de aanmeldingsfase?

Methodologie

Omdat beide onderzoeksvragen kaderen in een aparte methodologische traditie, werd voor het empirisch onderzoek geopteerd voor een mixed-methods design. Mixed-methods onderzoek combineert kwantitatieve en kwalitatieve analysemethoden om een antwoord te geven op de onderzoeksvragen. Voor dit onderzoek werden data verzameld bij twee CBJ's gedurende telkens 13 weken aan de hand van kwalitatieve observatie van formeel en informeel overleg enerzijds en kwantitatieve inhoudsanalyse van dossiers en besprekingen anderzijds. Dit leverde een steekproef van 315 beslissingen op met betrekking tot 220 gezinnen.

Resultaten

De besluitvorming van de onderzochte CBJ's is gebaseerd op een beperkte set factoren die in de meeste besprekingen afgewogen werden. Deze factoren zijn:

1. wettelijke voorwaarden: de jongere moet minderjarig zijn of voldoen aan de voorwaarden voor voortgezette hulpverlening en in de regio van het CBJ woonachtig zijn;
2. een geschikte hulpvraag: de jongere en/of zijn ouders hebben een concrete hulpvraag met betrekking tot een ernstig opvoedingsprobleem. Problemen met betrekking tot huisvesting, mentale gezondheid, armoede en opstandig gedrag worden slechts weerhouden voor zover ze een negatieve impact hebben op de opvoedingsrelatie;
3. vrijwilligheid: de jongere en/of zijn ouders moeten bereidheid tonen om mee te werken met de hulpverlening, wat minimaal inhoudt dat ze aanwezig zijn op het eerste gesprek;
4. subsidiariteit: aan de hulpvraag van de jongere en/of zijn ouders kan onvoldoende verholpen worden door de eerstelijns hulpverlening.
5. Beide CBJ's gebruikten deze concepten als richtlijnen voor hun beslissingen, doch verbonden hier andere consequenties aan. Waar beide CBJ's vrijwilligheid als ultieme criterium naar voor schoven, betekende dit voor het ene CBJ dat enkel wanneer de jongere of zijn ouders zelf contact opnamen met het CBJ vrijwilligheid voldoende gewaarborgd was, terwijl dit voor het andere CBJ betekende dat men verschillende pogingen ondernam om jongere en ouders te overtuigen om vrijwillig hulpverlening te aanvaarden. Ondanks de gelijkenissen in visie op de hulpverlening van de BJZ ('vrijwillig') leidde dit dus tot andere praktijken en een ander soort cliënt dat werd aangesproken, waarbij minder mondige cliënten het moeilijker hadden in het ene CBJ dan in het andere.

Deze concepten werden teruggevonden in de kwalitatieve analyses, maar deels ook in de kwantitatieve analyses. Verschillende variabelen gerelateerd aan deze concepten hingen significant samen met de beslissing om jongeren te laten instromen, en een aantal bleken ook significant in de logistische regressies en verhogen dus de kans dat de jongere instroomt. Het gaat om 'bereikbaarheid van het gezin' (de jongere en/of zijn ouders zijn aanwezig op het eerste intakegesprek – vrijwilligheid) en 'evaluatie hulpvraag cliënt(systeem)' (de consulenten maken een positieve evaluatie van de hulpvraag – geschikte hulpvraag). Eén andere

variabele bleek verder significant in de logistische regressies, met name 'opstandig gedrag' (de jongere komt herhaaldelijk regels niet na en is verbaal en/of fysiek agressief ten aanzien van zijn ouders – kindkenmerk).

Consulenten nemen dus beslissingen door op zoek te gaan naar een aantal specifieke elementen in een dossier om hun beslissing op te baseren. Die elementen hangen in belangrijke mate samen met de manier waarop ze hun eigen opdracht operationaliseren. In lijn hiermee werd door de consulenten weinig betekenis gegeven aan kenmerken eigen aan de situatie van de minderjarige en zijn gezin, voor zover die niet bijdroegen aan de evaluatie van de situatie op bovenstaande factoren. Dit is vermoedelijk eigen aan de context van initiële besluitvorming waarin consulenten beslissingen nemen op basis van beperkte informatie over het gezin.